

С.В. Дяченко,
к.ю.н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
Національний університет ДПС України,
М.П. Воронов,
помічник-консультант
народного депутата України, м. Київ,
Я.О. Базя,
студентка,
Національний університет ДПС України, м. Ірпінь

ПОНЯТТЯ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У статті розглядаються основні підходи до визначення поняття «наказне провадження» вченими-цивілістами України, Республіки Білорусь та Російської Федерації, його нормативного закріплення. Здійснено тлумачення тих положень, що розкривають особливості наказного провадження.

Ключові слова: наказне провадження, спрощеність, документарність, безспірність.

Забезпечення права на судовий захист у розумні строки за допомогою застосування прискорених форм відправлення правосуддя є вагомим питанням сучасного цивільного судочинства, яке має чималий теоретичний інтерес і практичну значимість. Брак низки дефініцій, що характеризують наказне провадження і вносять необхідну впорядкованість і чіткість при вживанні суміжних термінів, зумовлюють актуальність теми наукової статті.

Мета дослідження полягає у формуванні теоретичної бази, необхідної для удосконалення інституту наказного провадження в цивільному судочинстві України.

Наказне провадження з'явилося ще в Статуті цивільного судочинства, затвердженого 20 листопада 1864 року указом імператора Олександра II, який вніс значні зміни в судоустрій і судочинство кріпосної Російської імперії, для якої характерними були вузькостанова система, велика кількість судових інстанцій, інквізиційний характер судочинства. При цьому скорочений порядок провадження виявився незадовільним і занадто складним на практиці, саме тому було вжито заходів для виправлення ситуації, що склалася. 29 грудня 1889 року були опубліковані «Правила виробництва для земських начальників і міських суддів», відповідно до яких земським начальникам та міським суддям надавалося право звертати до виконання акти без попереднього судового розгляду.

Однак утілення в життя судової реформи зіштовхнулося зі значними труднощами, оскільки знадобилося чимало часу для підготовки апарату нових судів, виділення приміщень, додаткових коштів тощо. На території України Статут припинив свою дію 1918 року із проголошенням в Україні Радянської влади. 4 січня 1918 р. було ухвалено постанову Народного Секретаріату про введення народного суду, яка сприяла скасуванню окружних судів, судових палат, військових, морських, комерційних, волосних і мирових судів, установи прокуратури, адвокатури, слідчих приставів і нотаріату.

І лише 2004 року разом із прийняттям Цивільного процесуального кодексу України, наказне провадження було введено в цивільне судочинство України.

Питанню визначення поняття «наказне провадження» надавали значення такі українські вчені і практики, як М. Свідерська, Д. Луспеник, Г. Фазикош, Д. Липницький, Г. Джумагельдієва, О. Великорода, Я. Романюк, І. Бейцун, О. Куценко, А. Коренчук, О. Штефан, А. Андрушко, Ю. Білоусов, Р. Стефанчук, О. Угриновська, Н. Грабар, С. Фурса та інші. У Росії та Білорусі цими дослідженнями займалися В. Аргунов, Н. Масленікова, В. Решетняк, М. Черемін, І. Черних, В. Тіхія, Н. Чечіна, В. Мусін, Д. Чечот, М. Треушников, В. Ярков, С. Алехіна, В. Блажев, М. Шакарян та інші.

Але незважаючи на це, визначення поняття «наказне провадження» залишилося неохопленим Цивільним процесуальним кодексом України. На нашу думку, відсутність єдиної дефініції є певним упущенням з боку законодавця, яке має більш теоретичне, ніж практичне значення, оскільки не відбивається на правах та обов'язках сторін наказного провадження. Автор вважає, що відсутність змістовного визначення базової категорії «наказне провадження» створює вакуум у вихідних процесуальних засадах організації наказного судочинства, саме тому визначення цього поняття є особливо актуальним. У зв'язку з цим здається доцільним на підставі деяких наукових позицій, викладених в літературі, надати найбільш повне та точне визначення поняття «наказне

провадження».

Так, згідно з теоретичними поглядами О. Штефана, наказне провадження являє собою самостійний вид цивільного судочинства, здійснюваного загальними судами загальної юрисдикції і спрямованого на постановлення судового наказу [16, с. 135].

А. Андрушко та Ю. Білоусов акцентують свою увагу на тому, що наказне провадження – це спрощений вид провадження у справах щодо вимог, які мають очевидно достовірний характер [6, с. 139].

З позиції Ю. Червоного наказне провадження – це спрощений вид цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються справи про стягнення з боржника грошових коштів або витребування майна за заявою особи, якій належить право такої вимоги [15].

Варті уваги теоретичні положення, висвітлені в Постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження», у яких зазначається, що наказне провадження є самостійним і спрощеним видом судового провадження у цивільному судочинстві при розгляді окремих категорій справ, у якому суддя в установлених законом випадках за заявою особи, якій належить право вимоги, без судового засідання і виклику стягувача та боржника на основі доданих до заяви документів видає судовий наказ, який є особливою формою судового рішення [3].

У Методичному посібнику «Наказне провадження у цивільному процесі» наказне провадження розглядається як спрощена документарна процедура захисту майнових прав та інтересів кредитора, вимоги якого до боржника щодо стягнення грошових коштів або витребування майна ґрунтуються на безспірних документах, що здійснюється за відсутності спору через видачу судового наказу [9].

У працях російських та білоруських вчених-цивілістів знайшло відображення декілька точок зору щодо визначення даного поняття.

З позиції В. Решетняка, наказне провадження – самостійний вид цивільного судочинства, автор говорить про те, що маючи багато спільного із судовим рішенням, наказ не є різновидом останнього [12, с. 63].

Спрощеним судочинством вважають наказне провадження Н. Чечина, М. Черемин, В. Мусін та Д. Чечот [14, с. 77-78; 8, с. 231].

На думку В. Аргунова, наказне провадження – це спрощена правова процедура, документарне провадження [5].

При цьому стаття 394 Цивільного процесуального кодексу Республіки Білорусь визначає наказне провадження як провадження за заявою про стягнення грошової суми або витребування рухомого майна з боржника без проведення судового засідання та виклику сторін [1].

Слід зазначити, що Цивільний процесуальний кодекс Російської Федерації так само, як і ЦПК України, не розкриває поняття «наказне провадження».

Відсутність чіткого, сталого, визначеного у нормативно-правових актах вищезазначеного поняття також зумовлює розгалужене виокремлення у теоретичних матеріалах ознак наказного провадження.

У теорії цивільного процесу Російської Федерації до характерних ознак наказного провадження зараховують:

1. Це спрощене судочинство, так як судового розгляду в даному випадку немає.
2. Відсутні позивач і відповідач, але є зацікавлена особа – кредитор, який називається стягувачем, і боржник – суб'єкт, до якого адресовано вимогу заявника.
3. Єдиним засобом доведення є письмові докази, тобто немає ні пояснень сторін, ні речових доказів і т.д.
4. Вимоги стягувача повинні носити безспірний характер.
5. Засобом порушення наказного провадження є заява про винесення судового наказу, на підставі заяви в наказовому провадженні видається судовий наказ (ст. 121 ЦПК РФ).
6. Дозволяються питання тільки про стягнення грошових сум і рухомого майна.
7. Існує особливий порядок скасування судового наказу [11].

Український вчений-цивіліст С. Фурса, розглядаючи актуальні питання цивільного судочинства, виокремлює такі ознаки наказного провадження:

1. Об'єктом судового захисту є безспірне право та інтерес кредитора.
2. Відсутність спору про право.
3. Спеціальні суб'єкти.
4. Особливою формою судового рішення є судовий наказ, який видається на чітко визначених законом підставах і є виконавчим документом.

5. Спрошене.
6. Документарне.
7. Скорочені строки видачі судового наказу.
8. Судовий наказ скасовується тим самим судом, який його видав без судового розгляду та виклику сторін.
9. Суд не може відмовити у видачі судового наказу при прийнятті заяви про таку видачу.
10. Судовий наказ не оскаржується у апеляційній та касаційній інстанціях.
11. У апеляційній інстанції може бути оскаржена лише відмова у прийнятті заяви про видачу судового наказу або скасування судового наказу (п. 1 ч. 1 ст. 293 ЦПК України).
12. Судовий наказ може бути переглянуто у зв'язку з нововиявленими обставинами (ч. 1 ст. 361 ЦПК України) [13].

Аналізуючи вищевикладене, бачимо, що ознаки наказного провадження в цивільному судочинстві як України, так і Російської Федерації та Республіки Білорусь подібні. При цьому в усіх випадках спільними є самостійність, спрощеність, документарність і безспірність, поняття яких повно не розкриті ні на законодавчому рівні, ні в теоретичних положеннях.

Автор вважає, що спрощеність процедури судового розгляду в наказному провадженні полягає в такому:

- заява про видачу судового наказу розглядається в три- і п'ятиденний строк в Україні, Білорусі та Росії відповідно;
- провадиться без виклику сторін;
- провадиться без судового засідання;
- здійснюється без заслуховування пояснень.

Статтею 208 ЦПК України передбачено, що судові рішення викладаються у формах ухвали, рішення та постанови [2]. Про судовий наказ нічого не зазначено, проте відповідно до п. 1 ст. 95 ЦПК України він є особливою формою судового рішення [2]. У зв'язку з цим є всі підстави вважати, що судовий наказ є самостійним видом судового рішення у цивільних справах, яким завершується процесуальна діяльність суду першої інстанції при розгляді заявленої конкретної вимоги, що і вказує на самостійність самого наказного провадження.

Поняття «документарності» означає, що видача судового наказу здійснюється лише на підставі безспірних письмових доказів, наданих заявником, при цьому безспірність матеріально-правових відносин полягає в тому, що боржник не оспорує вимоги кредитора-заявника, але відмовляється виконати зобов'язання.

Срошенко О.Б., розглядаючи питання спору про право в наказному провадженні, наголошує на тому, що хоча стягнення і вчиняється у безспірному порядку, однак самі вимоги не можуть вважатись апріорно безспірними. Під безспірністю вимог слід розуміти наявність достатніх і належних доказів високого ступеня достовірності, що визначають обґрунтованість вимог стягувача та малоїмовірність захисту боржника [7].

Російський науковець Нікітін В. доходить висновку, що щодо наказного провадження термін «безспірність» у значенні «відсутність спору» застосовувати недопустимо. Тому «безспірність» необхідно розуміти як відсутність або обмеження можливості оскаржувати [10, с. 11].

Однак є і специфічні ознаки наказного провадження, щодо яких у вчених немає єдиної думки, зокрема, С. Альохіна вважає, що наказне провадження не слід розглядати як вид цивільного процесу, а лише як допроцесуальна, і водночас альтернативна процедура, здійснювана суддею для прискореного захисту прав кредитора і встановлення спірності або безспірності вимог [4].

Таким чином, вважаємо за доцільне доповнити Розділ II Цивільного процесуального кодексу України таким поняттям: наказне провадження – це провадження окремої категорії справ за заявою особи (стягувача) про стягнення грошових коштів або витребування майна з боржника, без проведення судового засідання і виклику сторін на підставі достатніх, допустимих і належних доказів, що визначають обґрунтованість вимог стягувача та малоїмовірність захисту боржника у випадках, передбачених статтею 96 Цивільного процесуального кодексу України.

Література

1. Гражданский процессуальный кодекс Республики Беларусь от 11 января 1999 года №238-3. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk9900238.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2005 року №1618-IV // Відомості Верховної Ради України від 08.10.2004. – 2004. – № 40, 40-42. – С. 1530, С. 492.
3. Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження: Постанова Пленуму

- вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23.12.2011 року №14. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0014740-11>.
4. Алехина С.А. Гражданское процессуальное право : учебник / [С.А. Алехина, В.В. Блажеев и др.]. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект. – 2004. – 584 с.
 5. Аргунов В. Н. Судебный приказ и приказное производство / В.Н.Аргунов // Законодательство. – 1998. – № 2. – С. 11-18.
 6. Білоусов Ю. Цивільний процес : навчальний посібник. / [А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та ін.]. – К. : Прецедент, 2005. – 172 с.
 7. Єрошенко О.Б. Спир про право в наказному провадженні / О.Б.Єрошенко [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/App/2011_42/Eroshenko.pdf.
 8. Мусин В.А. Гражданский процесс : учебник / [В.А Мусин, Н.А. Чечина, Д.М. Чечот]. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Проспект. – 2001. – 313 с.
 9. Наказне провадження у цивільному процесі: методичний посібник, ухвалений на засіданні обласної комісії з правової освіти населення [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.loga.gov.ua/oda/ter/justice/legaleducation/manuals/2010/08/10/manuals_2087.html.
 10. Никитин В. Бесспорность дел приказного и упрощенного производств / В. Никитин // Арбитражный и гражданский процесс. – 2009. – № 7. – С. 9-12.
 11. Приказное производство [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.law--4u.ru/laws-985-1.html>.
 12. Решетняк В.И. Заочное производство и судебный приказ в гражданском процессе / В.И. Решетняк, И.И. Черных. – М. : Юридическое бюро «ГОРОДЕЦ», 1997. – 80 с.
 13. Фурса С. Цивільний процес України: академічний курс / С. Фурса. – К. : КНТ, 2009. – 848 с.
 14. Черемин М.А. Приказное производство в российском гражданском процессе / М.А. Черемин. – М. : Городец-издат. – 2001. – 170 с.
 15. Червоний Ю.С. Цивільний процес України / Ю.С. Червоний. - К. : Істина, 2007. – 392 с.
 16. Штефан О. Цивільне процесуальне право: навч. посіб / О. Штефан. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 360 с.

The article discusses the main approaches to the definition of «writ proceedings» scientists' jurist Ukraine, Belarus and the Russian Federation, its standard fastening. Conducted interpretation of the provisions, which reveals the particular writ proceedings.

Keywords: writ proceedings, simplicity, documentary, indisputable.

В статье рассматриваются основные подходы к определению понятия «приказное производство» учеными-цивилистами Украины, Республики Беларусь и Российской Федерации, его нормативного закрепления. Осуществлено толкования тех положений, которые раскрывают особенности приказного производства.

Ключевые слова: приказное производство, упрощенность, документарность, бесспорность.